

JÓNÁS ANDREA

A bírák szolgálati jogviszonyának fennállása alatt okozott károkért való felelősség szabályai I.

Rules on Liability for Damage Caused During the Service Relationship of Judges I

Abstract: For many centuries, liability for damage caused in the exercise of public authority – including judicial powers – was an unknown concept in highly organized societies. An exceptionally long historical process was required to move from lay adjudication – which demanded no specialized legal expertise – to the establishment of the judicial institutional system as it is known today. Given that judges initially exercised their functions within the framework of the administration of justice regarded first as a royal prerogative and later as a privilege of the state, the exercise of judicial power and its origins were consistently shaped by prevailing ideologies. These ideologies determined whether judges could be held accountable for their actions or liability was excluded altogether. The concept of judicial liability first emerged in the Ancient Roman Empire during the imperial period, recognizing the personal responsibility of judges for damage caused in the course of judicial proceedings. Both in the general medieval development of tort law and Hungarian law in particular, it can be stated that the possibility of imposing personal liability on judges for damage caused in the exercise of judicial authority was recognized only within a narrowly defined scope. The modern legal framework governing liability for damage caused in the exercise of public authority was first articulated in the nineteenth century, notably in the French Civil Code, followed by the Austrian Civil Code (ABGB) and the German Civil Code (BGB). Judicial power, as a constituent prerogative of royal authority, preserved its inviolability and immunity from liability for centuries. It was only the profound social and jurisprudential transformations of the eighteenth and nineteenth centuries that succeeded in breaching this protective shield. Nevertheless, it was in the twentieth century – through the broad acceptance of the general principles of compensation – that the gradual dismantling of judicial immunity truly began.

Keywords: judicial liability, immunity, Roman law, feudal legal system

Összefoglaló: A közhatalmi, ezen belül a bírósági jogkörben okozott károkért való helytállási kötelezettség hosszú évszázadokon keresztül ismeretlen fogalom volt a szervezettebb társadalmakban. A szakmai tudást nem igénylő laikus bíráskodástól a ma ismert bírósági szervezetrendszer kiépítéséig rendkívül hosszú időnek kellett eltelnie. Figyelemmel arra, hogy az eljáró bírók kezdetben az uralkodói, majd később az állami privilégiumként számoltartott igazságszolgáltatás keretén belül fejtették ki a tevékenységüket, a bírói hatalom gyakorlását, annak eredetét mindig meghatározta valamilyen ideológia, amely kihatott a bírák felelősségre vonására vagy annak kizárására is. Az ókori Római Birodalomban a császárkorban jelenik meg először a felelősségre vonás azon esete, mely szerint a bíró személyes felelősséggel tartozik a bírósági eljárásban okozott károkért. Mind az egyetemes, mind a magyar

kártérítési jog középkori kialakulásában és fejlődésében általánosan elmondható, hogy a bírósági jogkörben okozott károkért való személyes felelősségre vonás lehetősége szűk körben érvényesült. A közhatalmi jogkörben okozott károkért való felelősség modern kori szabályait a XIX. században életbe lépett francia Code Civil, majd az osztrák – OPTK – és német – BGB – polgári törvénykönyvek fogalmazták meg először. Elmondható, hogy a bírói hatalom a királyi hatalom egyik részjogosultságaként évszázadokon keresztül megőrizte a sérthetlenségét és felelőtlenségét, ezen a pajzson csak a XVIII–XIX. századi társadalmi és jogtudományban bekövetkező forradalmi változások ütötték az első rést. Azonban a XX. században a kártérítés általános elveinek széles körű elismerésével megkezdődött a bírói hatalom immunitásának lebontása.

Kulcsszavak: bírói kárfelelősség, immunitás, római jog, feudális jogrend

1. Bevezető

A közhatalmi, ezen belül a bírósági jogkörben okozott károkért való helytállás kötelezettsége hosszú évszázadokon keresztül ismeretlen fogalom volt a szervezetesebb társadalmakban. A szakmai tudást nem igénylő laikus bíráskodástól a magasan képzett, kimagasló jogi tudással rendelkező bírókból álló bírósági szervezetrendszer kiépítéséig rendkívül hosszú időnek kellett eltelnie. A ma ismert magas szintű elméleti és gyakorlati tudással rendelkező bírói kar egyrészt a jogtudomány lassú fejlődésével, valamint az igazságszolgáltatás királyi, majd később állami monopóliummá válásával összhangban, azzal párhuzamosan és vele szerves egységben alakult ki és fejlődött.

Figyelemmel arra, hogy az eljáró bírók kezdetben az uralkodói, majd később az állami privilégiumként számontartott igazságszolgáltatás keretén belül fejtették ki a tevékenységüket, a bírói hatalomgyakorlást, annak eredetét mindig meghatározta valamilyen ideológia, amely kihatott a bírák felelősségre vonására vagy annak kizárására is. A bírói hatalom a királyi hatalom egyik részjogosultságaként évszázadokon keresztül megőrizte a sérthetlenségét és felelőtlenségét, ezen a pajzson csak a XVIII–XIX. századi társadalmi és jogtudományban bekövetkező forradalmi változások ütötték az első rést. A kártérítés általános elveinek széles körű elismerésével a bírói hatalom immunitásának lebontása megkezdődött, de a felelősségre vonás teljes körű elismerése még várat magára.

Azon általános kártérítési szabály, mely szerint aki másnak jogellenes kárt okoz, köteles azt megtéríteni, nem volt mindig ismert és elfogadott a szervezetesebb társadalmakban. A károkért való helytállási kötelezettség kezdetben deliktuális jellegű volt, majd hosszú jogfejlesztő és jogértelmező tevékenység eredményeként vált külön a deliktuális károkozás a magánjogi jellegű károkozás tényállástól. Azonban a károkozás magánjogi jellegének az elismerése és szélesebb körű jogértelmezése vezetett el a közhatalomban okozott károkért való felelősség elismeréséig, valamint a felelősség alanyának a meghatározásáig.

Írásomban a bírósági jogkörben okozott kárért való felelősség kialakulását és fejlődését, illetve a felelősségre vonás lehetőségét megteremtő és azt elősegítő deliktuális

kártérítési jog történeti fejlődését, ezek szoros kapcsolatát kívánom ismertetni. Majd ezt követően a hatályos jogszabályok és bírósági gyakorlat legfontosabb jellemvonásait, ellentmondásait kívánom felvázolni. Végül a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség nemzetközi jogi gyakorlatát szeretném röviden ismertetni.

2. A károkozásért való felelősség szabályainak kialakulása és fejlődése a nemzetközi és a magyar jogrendben

2.1. A kárfelelősség kialakulása az ősi társadalmakban

A mai modern, polgári jogi értelemben vett kárfelelősség fogalma az ősi társadalmakban nem volt ismeretes, az okozott sérelemért való elégtételadásra a büntetőjogi jegyeket magán viselő magánbosszú intézménye szolgált. A magánbosszú lényege az volt, hogy a sérelmet szenvedett fél vagy annak hozzátartozója elégtételt vett a sérelem okozóján. Később ugyan a szervezettebb társadalmakban már megjelent a *lex talio* elve, amely az okozott sérelemmel egyenértékű elégtételadást követelt meg a kár okozójától, amely lehetett vagyoni elégtétel is, azonban a mai joggyakorlatban ismert kártérítés alapjai a római jogban jelentek meg először.

2.2. A kártérítési jog kialakulása a római jogban

Az ókori római jogban – a modern kori kártérítés fogalmának megfelelő – kártérítési fogalom szűkebb és tágabb értelemben is meghatározható. Kiterjesztő, illetve funkcionalista értelmezés szerint minden olyan vagyoni reparáció kártérítésnek tekinthető, amely a római jogban kártérítési funkcióval bír. Ezzel szemben a szűkítő értelmezés szerint a kártérítés fogalma csak a károkozásért való felelősséget öleli fel.¹ A mai, polgári jogi értelemben használt kártérítési fogalom rendszeréhez hasonló kártérítési jog egy rendkívül lassú jogfejlődés eredményeként alakult ki a római jogban. A modern korban ismert azon általános tétel, mely szerint aki másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni, az ókori Rómában nem volt ismert.²

Az ókori római jogban kezdetben nem vált el egymástól a polgári jogi értelemben vett károkozás és annak következménye, a kártérítés, valamint a büntetőjogi jellegű károkozási tényállások következményeként alkalmazott pénzbeli magánbüntetések, ún. *poena* jogintézménye. A XII táblás törvényekben már rögzítésre kerültek olyan rendelkezések, melyek szerint különféle károkozási tényállások esetében az elkövető meghatározott pénzüsszeget – *poena* címén – volt köteles fizetni a sértettnek. Ezen cselekmények jelentős része *delictum* volt, az eljárás során a sértett ún. *poenalis actio*val pénzbeli magánbüntetés megfizetését követelhetette az elkövetőtől. A magánbüntetés megfizetése, annak ellenére, hogy kártérítési jelleget is hordozott magában, a római jogban elsődlegesen büntetés volt. Megállapítható, hogy a XII táblás

1 Földi és Hamza, 1996, 416.

2 Földi és Hamza, 1996, 417.

törvényekben rögzített tényállások elsődlegesen tehát delictuális jellegűek voltak, amelyek az okozott kár mértékét meghaladó, tarifális pénzbüntetések megfizetését vonták maguk után.

A károkozó magatartás következményeként a római jogban csak rendkívül hosszú idő után különült el egymástól a kártérítés és a büntetés jogintézménye. A kártérítési jog fejlődésének következő, rendkívül jelentős állomása a Lex Aquilia Kr. e. 286. évben való életbe léptetése volt. A Lex Aquiliát a kártérítés alaptörvényének tartották, I. fejezete az idegen rabszolga és barom megölését, a II. fejezete a hitelezőt megkárosító képviselő felelősségét, míg a III. fejezete az idegen rabszolga vagy barom megsebesítését, az égetéssel, töréssel, zúzással elkövetett dologrongálást szabályozza. Jelentősége abban rejlik, hogy dologrongálás, tényleges testi sérülés okozása esetében előírta, hogy a károkozó, szintén poena jogcímen, fizesse meg megölt idegen rabszolga vagy barom egy évre visszamenő legnagyobb értékét, míg megsebzett rabszolga, barom vagy egyéb megrongált dolog esetén 30 napra visszamenő legmagasabb értékét. A Lex Aquilia az ún. *damnum iniuria datum*, azaz jogellenes károkozás esetében kötelezte a károkozót poena jogcímen a kár megtérítésére. A Lex Aquilia évszázadokon keresztül megőrizte büntetőjogi jellegét, azonban a jogfejlődésnek és kiterjesztő értelmezésének következtében egyre inkább – polgári jogi értelemben vett – kártérítési jelleget öltött, és a szerződésen kívüli, jogellenesen és vétkesen okozott károkért való felelősség, ún. deliktuális felelősség római jogi jogforrásnak tekinthető.³

Kiemelést érdemel, hogy a szerződésből fakadó károkozásért való felelősség, mint a civil jogi értelemben vett kártérítési felelősség első megjelenése és továbbfejlődése a polgári jogi szerződések alkalmazásában figyelhető meg. Elsősorban ún. a *bonae fidei contractusok* esetében jelent meg egyértelműen, hogy az adós mindazt köteles teljesíteni, amit a jóhízeműség megkíván. Adott esetben ez azt jelenti, hogy ha az adós a szerződés teljesítése során kárt okozott, akkor kártérítést volt köteles fizetni.

2.2.1. A bírák kártérítési felelőssége a római jogban

A tisztviselők, ezen belül a bírák által az eljárásuk során okozott károkért való polgári jogi értelemben vett felelősség fogalmát a római jog hosszú ideig nem ismerte.⁴ A bírák közjogi értelemben vett felelősségre vonásával legelőször a XII táblás törvények esetében találkozunk, amely az államot és közrendet veszélyeztető *crimenek* közé sorolta és halállal rendelte büntetni azt a cselekményt, mely során a bíró megvesztegetési pénzt fogadott el. Azonban a klasszikus jogban a büntetőbírák megvesztegetéséért elsődlegesen már pénzbüntetés kiszabására került sor.⁵ A császárkorban jelent meg először a felelősségre vonás azon esete, mely szerint az olyan állami bíróval szemben, aki az eljárási szabályokat megsértve járt el, és ezzel valamelyik félnek kárt okozott – *iudex qui litem suam fecit* –, a károsult fél per indíthatott, akár szándékosan sértette meg a bíró a jogszabályokat, akár pedig hanyagságával, mulasztásával okozott kárt a peres félnek. Ebben az esetben a bíró személyes felelősséggel tartozott az általa okozott kárért.

3 Földi és Hamza, 1996, 568.

4 Földi és Hamza, 1996, 573, 576.

5 Földi és Hamza, 1996, 579.

2.2.2. Összefoglalás

Mindezekre tekintettel megállapítható, hogy a XII táblás törvények a kártérítés azon általános alapelvét, mely szerint aki jogellenesen másnak kárt okoz, köteles megtéríteni, még nem ismerte. A XII. táblás törvények – deliktuális jelleggel – a károkozás esetében pénzbeli kárpótlás mint magánbüntetés alkalmazását írta elő. A mai értelemben vett kártérítés legősibb jogforrása a Lex Aquilia volt, amely ugyan még mindig deliktuális jellegű törvény volt, továbbá nem általános jelleggel, hanem csak meghatározott károkozási tényállások esetében tette kötelezővé a poena megfizetését. Azonban a római jog recepciója során, majd az azt követő évszázadokban egyre inkább kártérítési törvénynek és a deliktuális kárfelelősség előzményének tekintették. A bírák károkozásért való személyes felelősségre vonását csak a császárkorban alkalmazott jogrend tette lehetővé.

2.3. A károkozásért való felelősség szabályainak a fejlődése a feudális jogrendben

2.3.1. A kártérítési felelősség szabályai a kora és virágzó középkorban

A kora középkorban indul meg az a folyamat, amit az utókor a római jog recepciójának nevez, ezen folyamat lényege, hogy a Justinianus törvénykönyveiben, azaz a Corpus Iuris Civilisben kodifikált római jog beépül az európai magánjogokba, elsődlegesen az akkori Európa államainak jogrendjébe.⁶

A római jog, ezen belül a magánjog és a kártérítési jog továbbélésében és annak kiterjesztő értelmezésében a XII. századtól kezdve jelentős szerepet töltött be a glosszátorok, mint például Irnerius és Aso munkássága, akik a római jog értelmezésével és tanításával meghatározó módon hozzájárultak a jogtudomány újjáéledéséhez és fejlődéséhez. A glosszátorok voltak azok, akik a római jog első kodifikált gyűjteményét, a Corpus Iuris Civilis rendelkezéseit a saját értelmezéseikkel, ún. széljegyzetekkel látták el. A glosszátorok a deliktuális kárfelelősség körében a Lex Aquilia óta ismert *damnum iniuria datum* tényállás alatt a *damnum*, azaz kár mint a vagyonban bekövetkezett csökkenés, az *iniuria* mint vétkekesség, és a *datum* mint ok-okozati összefüggés együttes fennállását értették, továbbá a kártérítést az előbbi három tényállási elem megvalósulása esetében tették alkalmazhatóvá. A glosszátorok jogértelmező tevékenységének jelentősége abban rejlik, hogy annak eredményeként a jogtudomány eljutott a büntetőjogtól elkülönülő károkozás miatti általános kártérítési kötelezettség elismeréséig. A glosszátorok által megkezdett munkát és tanításukat a kommentátorok folytatták, akik a mindennapi életben felmerülő jogvitákra kívántak megoldást nyújtani az ókori római jog és az általuk kidolgozott jogesetek együttes alkalmazásával.

2.3.2. A bírók felelősségre vonásának kezdetleges szabályai

Általánosságban elmondható, hogy a feudális jogrendben az általános kártérítési kötelezettség gyakorlati alkalmazása a vagyonban bekövetkező kár esetében, elsődlegesen magánszemélyek közötti károkozás relációjában volt értelmezhető és alkalmazható.

⁶ Gönczi et al., 1997, 118.

A hivatalnokok, tisztségviselők és bírák felelősségének és akár személyes felelősségre vonásának gondolata nem volt magától értetődő, figyelemmel arra, hogy a hatalom gyakorlása az uralkodó felségjogából eredt. A középkorban uralkodó felfogás szerint a király a saját országának legfőbb, teljhatalmú bírója, az igazságszolgáltatás pedig az uralkodó egyik privilégiuma volt, döntései ezáltal megkérdőjelezhetetlenek voltak. A gyakorlatban azonban már a kora középkortól kezdve az volt a jellemző, hogy a király nem önmaga, hanem tisztviselője vagy általa kiválasztott testület által gyakorolta a bírói hatalmat.

Az európai korai feudális társadalmakra jellemző, hogy a király nevében ítélkező bírák vagy a testületileg eljáró bíróságok által, az eljárásuk során a peres feleknek okozott károkért – amelyek gyakran az eljárás elhúzódásából, a téves jogértelmezésből vagy a tisztességtelen eljárásból fakadtak – nem voltak felelősségre vonhatóak a károsult által sem személyükben, sem testületileg. A károsult akkor sem érvényesíthetett semmilyen kártérítési igényt az ítélkező bíróval szemben, ha nyilvánvaló és egyértelmű volt, hogy az őt ért sérelem a bíró mulasztásából vagy a felrőhatóan károkozó magatartásából fakadt.

A bírói hatalom feletti kontrollra csak elvétve találhatunk példát a középkori jogrendekben, ezek jellegzetesen közjogi intézmények voltak, amelyek elsődlegesen ellenőrzési funkciót tölthettek be, céljuk a bírói önkény és visszaélések visszaszorítása volt, a bíróságokkal és bírókkal szembeni magánjogi értelemben vett felelősségre vonást nem tették lehetővé.⁷ Példaként említhető, hogy a frank királyi bíraskodás működésében sajátos szerepet tölthettek be a *missusok* – missi dominici, az úr küldöttei –, akik a grófsági bíróságokat, illetve az immunitási bíróságokat ellenőrizték, és azt felügyelték, hogy a bíróságok ne lépjék túl az uralkodó által vagy a kapitulárék által nekik biztosított jogköröket.⁸ Ezen jogintézmény továbbélését jól példázza IX. (Szent) Lajos francia király, aki a XIII. században vizsgálókat küldött ki Franciaországban az igazságszolgáltatásban felmerülő panaszok kivizsgálására és azok jelentésére. A helyi bíróságok királyi felügyelete az angol jogrendben is ismert volt, ahol szintén a királyi udvarból kiszálló bírák ellenőrizték a helyi bíróságok jogszerű működését.⁹ A középkori istenítéletek során alkalmazott párbaj intézménye a bírák által is alkalmazható volt, ugyanis a bírónak lehetősége volt arra, hogy az ítélete igazságáért a bíró vagy az a hűbérúr, akinek a bírósága előtt a per folyt, fegyvert ragadjon akkor, ha a vazallusa magasabb hűbérúri fórum előtt őt hamis ítélezéssel vádolta. Az igazságszolgáltatásban szereshető alacsony jövedelem a bírákat korrumpálta, ezért a király a jogszerű igazságszolgáltatás fenntartása érdekében ellenőrzéseket hajtott végre elsődlegesen ellenőrzésre kirendelt tisztviselők által.¹⁰ Az angol jogrendben a királyi tábla – King's Bench – mint a király jelenlétében folyó bíraskodás volt az a jogi fórum, amelynek egyik legfontosabb feladata a királyi tisztviselők felelősségre vonása volt. Míg a német jogrendben az 1495. évben létrehozott Birodalmi Kamarai Törvényszék – Reichskammergericht – hatáskörébe tartoztak azon peres eljárások, amelyeket az alattvalók a birodalmi tisztviselők és

7 Kisteleki Károly et al., 1998, 224.

8 Kisteleki Károly et al., 1998, 226.

9 Kisteleki Károly et al., 1998, 226.

10 Kisteleki Károly et al., 1998, 227.

intézmények ellen indítottak meg, többek között akkor, ha a peres eljárás érdemi döntés nélkül méltánytalanul hosszú ideig elhúzódott.

2.3.3. Összegzés

A fentiekre való tekintettel megállapítható, hogy a deliktuális kárfelelősség szabályait a kora középkorban a gyakorlati életben egyáltalán nem ismerték és nem is alkalmazták. A római jog recepciója ellenére hosszú évszázadokon keresztül a károkozásra mint deliktumra tekintettek, és büntetőjogi szankciókat alkalmaztak a kár bekövetkezése esetében. A kártérítés római jogi joganyagának az értelmezésében, újjáéledésében és terjesztésében meghatározó szerepet játszottak a glosszátorok tanításai, majd a kommentátorok gyakorlatban is jól alkalmazható jogesetei. A glosszátorok és kommentátorok tevékenysége elősegítette a jogtudomány újjáéledését, és hozzájárult annak dinamikus fejlődéséhez.

Megállapítható továbbá, hogy a tisztviselők, ezen belül a bírók sérthetlenséget élveztek a feudális jogrendben, károsult általi felelősségre vonásukra vagy egyáltalán nem, vagy csak rendkívül szűk körben volt lehetőség még nyilvánvaló és bizonyított károkozás esetében is. Az eljáró bírók esetleges önkényes magatartásával vagy kihágásaikkal szemben egyedül az uralkodó által küldött tisztviselők ellenőrzései jelenthettek ellensúlyt. Azonban ezen kontroll eljárások rendszertelensége és a jogsértő magatartások esetében ritkán alkalmazott jogkövetkezmények a már bekövetkezett károkat nem orvosolta, és kellő visszatartó erővel sem bírt.

2.4. A kártérítési felelősség szabályai a polgári korszakban és a modern korban

A jogtudomány fejlődésének következő jelentős állomását jelentette a modern természetjogi jogtudósok elméleti és gyakorlati munkássága. A természetjogi jogászok mind a kontraktuális, mind a deliktuális felelősség szabályainak újragondolásával, újszerű elméletek kimunkálásával hozzájárultak ahhoz, hogy a felelősségtan általános érvényű és alapelvi szintű normái később rögzítésre kerüljenek a XIX. században megalkotott első polgári törvénykönyvekben. A szerződésekből fakadó károkért való felelősség tárgyában alapelméletük az volt, hogy a szerződő fél valamennyi hibás, illetve jogellenes magatartásért kártérítési kötelezettséggel tartozik. Erre való tekintettel elvárható a felektől, hogy már a szerződés megkötésének folyamata során is a lehető legnagyobb gondossággal járjanak el.

A XIX. században Németországban alakult ki jogtörténeti szempontból az egyik legfontosabb, a felelősségtan dogmatikai alapjait lefektető újabb irányzat, a történeti jogi iskola. Az irányzat legjelentősebb képviselői, mint Friedrich Carl von Savigny, Anton Friedrich Justus Thibaut, Edgar von Löhr és Johann Christian Hasse voltak azok, akik a jusztiniánuszi jogon alapuló felelősségelméleteikkel megreformálták a kártérítési jog rendszerét. Dolgozatom témája szempontjából Edgar von Löhr elmélete bír jelentőséggel.¹¹ Löhr az 1806. évben megjelent *Theorie der Culpa* című művében ismerteti a felelősséggel kapcsolatos nézeteit. Álláspontja szerint a szerződésen kívüli felelősségmegállapításnak két alapvető feltétele van, egyrészt a károkozásnak

¹¹ Balázs, 1992, 60.

jogellenesnek kell lennie, másrészt csak az vonható felelősségre, aki a kárt saját cselekményével okozta.¹² Johann Christian Hasse Löhr elméletét továbbgondolva a felelősségre vonás feltételeként a jogelleneségen túl már a felróhatóságot is megköveteli, *Culpa des Römischen Rechts* című művében már egy szubjektív alapokon álló felelősségi rendszert vázolt fel. A fenti jogtudósok deliktuális felelősség rendszerének alapja továbbra is a vétkesség maradt, mértéke a római jogból jól ismert „jó és gondos családapa” mércéje volt.

2.4.1. A bírók kártérítési felelőssége

A jogellenesen okozott károkért való felelősség általános érvényű szabályát mint a modern jogrendszerek felelősségi jogi felfogását legelőször a XIX. században életbe lépett francia Code Civil, majd az osztrák – OPTK – és német – BGB – polgári törvénykönyvek fogalmazták meg. A francia és az osztrák polgári törvénykönyv közös jellemzője, hogy mindkettő rögzíti, hogy a károkért való felelősség vétkességi alapon nyugszik, és a teljes kártérítési kötelezettség a tényleges kár és az elmaradt haszon megtérítésére terjed ki. A német polgári törvénykönyv már külön fejezetben tárgyalta a vétkességi felelősségi eseteket és vétkességtől független felelősségi alakzatokat. Mind a francia, mind az osztrák kódex rögzítette az állami szervek felelősségét arra az esetre, ha harmadik személyekkel szemben fennálló hivatali kötelességük szándékos vagy gondatlan megszegésével kárt okoznak. A kártérítésre kötelezett azonban mindig az eljáró, hivatali kötelességét szándékosan vagy gondatlanul megsértő személy. A károsult a keresetével a kárt ténylegesen okozó állami alkalmazott ellen fordulhat, az állam felelőssége fel sem merül. A törvénykönyvek tehát az államigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősséget individualizálta, az eljáró személy felelősségére korlátozottan határozták meg.

A törvénykönyvek megjelenése előtti évszázadban Európa több államában megjelenik a társadalom részéről az az általános elvárás, hogy a bírók magasan képzett, lehetőleg megfelelő jogtudással rendelkező, tisztességes és fedhetetlen személyek legyenek.¹³ A bírókkal szemben megfogalmazott kritériumok ellenőrzését és a bíróság szervezetrendszerének felülvizsgálatát szolgálta II. (Nagy) Frigyes igazságszolgáltatási reformja, amely során egy általa létrehozott bizottság egyenként megvizsgálta az eljáró bírakat, és a tudás vagy tisztség szempontjából kifogásolhatókat elbocsátotta. II. József osztrák császár igazságszolgáltatási reformjai is egy magasan képzett, pártatlan bírói réteg kialakítását, a bíróságok hatékony és gyors működését szolgálták.

2.4.2. A szerződésen kívüli károkozás szabályai a jelenkorban

Már a XIX. században megjelentek azok az első felelősségtani teóriák, amelyek a vétkességi alapokra épülő felelősségi rendszereket meghaladottnak tekintették, és a felróhatóságtól független, a kor társadalmi és gazdasági elvárásaihoz jobban igazodó kártérítési szabályok megalkotását és alkalmazását tűzték ki célul. A felróhatóságtól független, ún. objektív felelősség lényege, hogy a károkozó akkor is helytállással

¹² Balázs, 1992, 62.

¹³ Kisteleki Károly et al., 1998, 233.

tartozik a károkozásért, ha a kár bekövetkezésében vétkesség nem terhelte. Legelőször az 1838. évi porosz vasúti törvény rögzítette az objektív felelősség elvét, majd a gépjárművek miatti közlekedési balesetek elterjedésével ipari és bányaszerencsétlenségek elszaporodásával egész Európában meghonosodott és törvényi szinten rögzítésre került a felelősség ezen fokozata. A modern kor polgári törvénykönyvei kivétel nélkül tartalmazzák, többek között a veszélyes üzemi felelősség szabályainál, az objektív felelősség elvét.

Dolgozatomnak nem tárgya, de azért szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a XX. század gazdasági és társadalmi változásai két újabb felelősségi fokozat kialakítását eredményezték, a termékfelelősséget és a feltétlen felelősség elvét. Ezen két felelősségi elv az objektív felelősség irányába ható, kimentést csak rendkívül szűk esetekben engedélyező felelősségi fokozatnak minősül.

2.4.3. A bírók kártérítési felelőssége a jelenkorban

Az állami hatalom, ezen belül a bírói hatalom sérthetlenségének a lebontása lassan indult meg, ezen folyamat legelső lépcsője az alapvető emberi jogok, ezen belül az első polgári jogok deklarálása volt. A XX. század folyamán több nemzetközi egyezmény rögzítette a mindenkit megillető alapvető emberi jogokat, köztük olyan jogokat is, amelyek mind a kártalanítást, mind a kártérítést lehetővé tették a bírósági eljárás során bekövetkezett károkozás esetében. Ezen nemzetközi egyezmények kihirdetését követően Európa valamennyi államában törvényi szinten kerültek rögzítésre a bírósági jogkörben való károkozásért való felelősség szabályai.

2.4.4. Összefoglaló

A modern természeti jogi gondolkodók, illetve a XIX. században megjelenő új irányzatok, különösen a történeti jogi iskola képviselőinek elméleti és gyakorlati munkásságának köszönhetően új fejezet nyílt a kártérítési jog történetében. Ezen jogtudósok teóriái ugyan még mindig a római jogból ismert fogalmi rendszeren alapultak, azonban már a modern kor gazdasági, társadalmi kihívásaira és gyakorlati problémáira reflektálva, olyan felelősségi rendszert alkottak meg, amelyek akár a mindennapi életben felmerülő, akár rendhagyó károkozáshoz kapcsolódó jogviták hatékony megoldását eredményezték. Az általuk kidolgozott alapfogalmak és szabályok mind a XIX. századi, mind a jelenkori polgári törvénykönyvek szerves részét képezik, gyakorlati alkalmazásuk megkerülhetetlen. A felelősségtan fejlődésének újabb állomását az objektív felelősség elvének megszületése és az egyre szigorúbb felelősséget eredményező fokozatainak a megjelenése és továbbfejlődése jelentette.

A XVIII–XIX. századi jogtudósok jogfejlesztő értelmezéseinek köszönhetően a XIX. században jelennek meg az első, bírósági jogkörben való károkozásért való felelősség szabályait tartalmazó törvények. Ezen rendelkezések törvénybe foglalása egyrészt a személyi sérthetlenség megdöntésének, az állami immunitás lebontásának az első megnyilvánulásai voltak. Másrészt ezen törvények jelentik azon általános alapelvet, mely szerint aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni, mindenre kiterjedő érvényre juttatását is, amely alól a bíró sem kivétel, és köteles azt tiszteletben tartani. Az alapvető emberi jogok deklarálását és széles körű elterjedését

követően egyenes út vezetett a bírósági eljárások során okozott károk esetében a kártérítés és kártalanítás szabályainak törvényben való rögzítéséhez.¹⁴

2.5. A kártérítési jog megjelenése és fejlődése a feudális magyar jogrendben

Az Európában kialakult korabeli feudális jogrendhez hasonlóan a kártérítés és a büntetőjogi értelemben vett károkozásért való felelősség szintén nem vált el élesen egymástól hazánkban. A középkori Magyarország szokásjoga mind a vétkességen alapuló károkozásra, mind a magándeliktumok elkövetéséért való felelősségre vonásra vonatkozó szabályokat ismerte és alkalmazta. Általánosan elmondható, hogy a kár fogalmába beletartozott a vagyonban bekövetkező hátrány, a dolog értékcsökkenése, romlása (*damnum emergens*), de akár a joggal várt haszon és gyümölcs elmaradása (*lucrum cessans*) is. A gyakorlatban a károkért való helytállási kötelezettség előfeltétele a kár vétkes okozása volt. Kiemelést érdemel, hogy a szándékos károkozás, rosszhizemű magatartás esetében megállapítható volt a károkozótól megkövetelt előszereteti érték – *pretium affectionis* – az okozott sérelem miatt.

A deliktuális kárfelelősség körében tételes és inkább eseti jellegű szabályok kerültek rögzítésre, mint pl. állatelhajtási keresettel élhet az állat gazdája azzal szemben, aki az állatát behajtotta, vagy szökött jobbágy befogadás esetében a kiesett teljesítmény kötelező megtérítését követelhetette a jobbágy gazdája.

A magándeliktumok a sértett magánfél által voltak perelhetőek, ami a sértett javára megfizetendő büntetéssel járt. Azonban a károkozó és a sérelmet szenvedő fél egyezsége is köthetett. A kereset jellegzetesen akkuzatórius volt, azaz a vádat a magánfélnek kellett képviselnie. Az ilyen magándeliktumokat két csoportba sorolták, és nagyobb, illetve kisebb hatalmaskodásokat különböztettek meg. Nagyobb hatalmaskodás volt a betörés nemes házába, jószág elfoglalása, nemes letartóztatása, megsebesítése, megölése, bárók és tisztségviselők elleni erőszak. Amennyiben megállapították az elkövető felelősségét az elkövetett deliktumért, akkor büntetésként főválságra vagy jószágvesztésre kötelezték. A magándeliktumok körében kisebb hatalmaskodásnak minősült minden erőszak, kivéve a jogos védelem, valamint a jobbágyok letartóztatása, hamis okirat készítése, felhasználása, álnév, álorcásság, vértagadás is. A kisebb deliktumokat vagyoni büntetéssel vagy bírsággal szankcionálták.

2.5.1. A bírói tisztség a kora középkorban

Az államalapítást követő évszázadokban a bírói hatalom magába foglalta az igazságszolgáltatást és közigazgatási jogköröket is, a hatáskörök szétválásának a folyamata csak hosszú évszázadok alatt ment végbe, majd véglegesen az 1869. évi 4. törvénycikk rögzítette a hatalmi ágak elkülönülését. A bírakkal szemben kezdetben magasabb szakmai követelményeket nem támasztottak, az általános jogismeret és helyi szokásjog ismerete elegendő volt. Azonban megkövetelték tőlük az igazságosságot, méltányosságot, elfogulatlanságot, valamint a perelhúzás tilalmát.¹⁵ A perelhúzóadásra vonatkozó első rendelkezést Szent László király III. Dekrétuma rögzíti, amely kimondja, hogy azt a bírót,

¹⁴ Mezey, 2004, 62.

¹⁵ www.1000év.hu (letöltés ideje: 2026. 01. 23.).

aki a perben való ítélethozatalt harminc napnál tovább halogatja, verjék meg. Szintén ezen dekrétum rögzíti azon rendelkezést, mely szerint, ha valaki a bíróról azt állította, hogy az igazságtalanul ítélte, és ezt nem tudja bizonyítani, akkor pénzbüntetést kellett fizetni, azonban ha a bírót marasztalták el, akkor a bírónak a bírságot kétszeresen kellett visszaadnia. Azonban a bíró ítéletéért csak egy évig volt felelősségre vonható. Az egyetemes jogtörténeti rész 2.3.2. pontjában ismertetett jellemzők itt is érvényesek, ezen évszázadokra is jellemző a bírói hatalom immunitása és sérthetetlensége, a kárt okozó bíró károsult általi felelősségre vonására továbbra is rendkívül szűk esetkörben volt lehetséges. A bírói hatalomgyakorlás korlátját továbbra is a királyi tisztviselők által végzett ellenőrzések jelentették.

A bírókkal szemben támasztott kritériumok következő jelentős állomása a Luxemburgi Zsigmond magyar király által kihirdetett 1435. évi I. törvénycikk, amely a bírói eskü kötelező letételét írta elő, melyben a bírák részrehajlásmentes, igazságos törvénykezést fogadtak el.

Werbóczy István 1514-ben terjesztette az Országgyűlés elé a *Nemes Magyarország szokásjogának Hármaskönyve* című művét, amely a korabeli szokásjogon túl a törvényesékek és bíróságok gyakorlatát is magába foglalta. A Tripartitum királyi pecséttel való ellátása és kihirdetése elmaradt, így az nem emelkedett törvényi rangra. A Tripartitum azért érdemel említést dolgozatomban témája szempontjából, mert a bevezetése és előbeszéde rögzíti a „jó bíró” tulajdonságait. Ez a szokásjoggyűjtemény olyan erkölcsi és szakmai kritériumokat fogalmazott meg a bírókkal szemben, amelyek meglétét nélkülözhetetlennek és kötelezőnek tartották az igazságos és méltányos ítélezéshez.¹⁶ A teljesség igénye nélkül fontosnak tartom kiemelni a 14. Cím 6. §-ában rögzített rendelkezést, mely szerint „*az emberi ítélest pedig négyféle dolog szokta felforgatni. A félelem, mikor valakinek hatalmától tartva a valót megmondani nem merjük. A nyereségvágy, a mikor valakinek lelkét ajándékkal vesztegetjük meg. A gyűlölség, a mikor ellenfelünknek ellenére törünk. A szeretet, a mikor barátunknak vagy rokonunknak szolgálatot tenni igyekszünk. Mindezeket a bírónak magától távol kell tartania és kerülnie.*”

2.5.2. Összefoglaló

A fentiekre figyelemmel megállapítható, hogy a magyar feudális jogrend igazságszolgáltatásának a működése, a károkozásért való felelősség fogalmi rendszere rendkívül sok hasonlóságot mutat a feudális Európában kialakult jogrenddel. Itt sem beszélhetünk még a polgári jogi értelemben vett kárfelelősségről, a károkozásért való felelősségre vonás deliktuális jellegű volt. A kárt okozó bírókkal szemben a károsult igényt nem érvényesíthetett, kizárólag az uralkodó a tisztviselői által gyakorolhatott kontrollt a bírók felett.

2.5.3. A kártérítési felelősség a liberálkapitalizmusban

Magyarországon a szerződésszegéssel okozott károkért és a szerződésen kívüli károkozásért való felelősség szabályainak az elkülönülése csak a XIX. században fejlődik be. A felelősségre vonás alapvető feltétele volt a jogellenes magatartás, továbbá a

16 www.1000év.hu (letöltés ideje: 2026. 01. 23.).

bírói gyakorlat már különbséget tett a *dolus*, azaz szándékos magatartás és a *culpa*, azaz vétkesség között. A XIX. és XX. században több jogtudós is önálló felelősségelméleteket dolgozott ki, amelyek meghatározóak voltak a magyar felelősségtan fejlődésében. Ezen jogi gondolkodók által kidolgozott elméletek részletes ismertetésére dolgozatomban nincs lehetőség, ezért csak az elméletek legfontosabb elemeit kívánom felvázolni.¹⁷ Grosschmid Béni felelősségelméletében indokolatlannak találta a szerződésből fakadó károkozás és a szerződésen kívüli károkozásért való felelősség megkülönböztetését, álláspontja szerint mindkét tényállás végeredményét tekintve kártérítési kötelmet kellett volna keletkeztet. Kifejti továbbá, hogy a károkozó magatartás egyaránt vezethet büntetőjogi, polgári jogi és fegyelmi felelősséghez. A polgári jogi felelősség megállapításához megköveteli a vétkesség fennállását, azonban értekezése már előrevetíti az objektív felelősség fogalmát. Szladits Károly életművében mind a kontraktuális, mind a deliktuális kárfelelősség tárgyában maradandót alkotott. A deliktuális kárfelelősség eseteiben szintén vétkesség fennállása esetében találta megállapíthatónak a felelősségét, véleménye szerint a vétkes károkozás ténye már kimeríti a jogellenes magatartás fogalmát, a jogellenesen okozott kárt pedig köteles a károkozó megtéríteni. Marton Géza *A polgári jogi felelősség* című munkájában azonban már bírálta a római jogi hagyományokon nyugvó vétkességi felelősségi rendszert. Véleménye szerint a modern jogtudomány által alkalmazott római jogi fogalmak idejétmúltak, és nem állnak összhangban a jelenkor megváltozott gazdasági és társadalmi körülményeivel. A vétkességi alapú felelősségrendszerekkel szemben a legjelentősebb kifogása a vétkesség bizonyíthatósága volt. Elméletében kifejtette, hogy a károkozó vétkessége vagy vétlensége az esetek jelentős részében nem bizonyítható kétséget kizáróan, így megalapozott érdemi döntés nem hozható. Erre való tekintettel egy objektív, egységes felelősségi rendszert dolgozott ki.

És végül, de nem utolsósorban Eörsi Gyula elméletét kívánom röviden bemutatni. Elméletében egyesíti a korábban ismertetett szubjektív és objektív felelősségi elméleteket, álláspontja szerint a szubjektív és objektív felelősség nem két elkülönült felelősségi alakzat, hanem a felelősségi skála két, egymást követő fokozata, a felróhatóságon alapuló felelősség a *vis maiorig* terjedhet ki. Eörsi Gyula munkájának eredményeként került be az 1959. évi IV. törvénybe, azaz a korábbi polgári törvénykönyvbe a felróhatóság követelménye, mint a kártérítési felelősség megállapításának az előfeltétele.

2.5.4. A bírói bírósági jogkörben okozott károkért való felelőssége a XIX. században

Magyarországon megkétszerezve, csak a XIX. század második felében jelentek meg az első olyan írott jogi normák, amelyek a közhivatalnokok felelősségére vonásának szabályait tartalmazták. Ennek oka abban keresendő, hogy a polgári forradalmat követő jogalkotás terén egyre inkább teret hódít a közhivatalnokok által okozott károkért való felelősségvállalásnak a gondolata, és megjelenik a társadalom részéről az az igény, hogy az állam vállaljon felelősséget az alkalmazottak által okozott károkért.

A bírák és bírósági hivatalnokok felelősségéről szóló 1871. évi VIII. törvénycikk rögzítette először a bírók és igazságügyi alkalmazottak által az eljárásuk során okozott

¹⁷ Zoványi, 2012, 69–85.

károkért való felelősség szabályait.¹⁸ A hivatkozott törvény 1. §-a már rögzítette, hogy *„a bírák és bírósági hivatalnokok, hivatali kötelességüknek szándékosan vagy vétkes gondatlanságból elkövetett megszegéseért felelősséggel tartoznak. Felelősséggel tartoznak a bírák és bírói hivatalnokok azon károkért is, melyeket hivatali kötelességük megsértésével okoztak.”* Témánk szempontjából a törvény VI. fejezete bír relevanciával, mert az itt rögzített rendelkezések már lehetővé tették egyrészt a kárt okozó bíró vagyoni felelősségének a megállapítását és a teljes kár megtérítésére kötelezését mind a szándékosan, mind a gondatlanságból elkövetett károkért, másrészt a törvény lehetőséget biztosított az állammal szembeni kártérítési igény előterjesztésére is. Már itt előfeltétele volt a kártérítési igény előterjesztésének a rendes jogorvoslat kimerítése és a keresetességi jog fegyelmi bíróság általi megállapítása. A törvény jelentősége leginkább abban ragadható meg, hogy az állam sérthetlenségének az elvét áttörve lehetővé tette a bizonyíthatóan kárt okozó bírák és bírósági alkalmazottak személyes felelősségre vonását mind a fegyelmi eljárás, mind a kártérítési peres eljárások keretén belül. Ezen jogtörténeti jelentőségű rendelkezés rögzítése az ezt követően megalkotott polgári törvénykönyvek deliktuális kárfelelősségi fejezeteinek elmaradhatatlan és sarkalatos részét képezte. A bírák felelősségre vonásának a lehetőségeit leszűkítette az 1936. évi III. tc. 5. §-a, mivel a súlyosan gondatlan, illetve a szándékos hivatali kötelességszegést jelölte meg bírói felelősséget megalapozó feltételként.

2.5.5. A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény

A jelenleg hatályos polgárjogi törvénykönyvet megelőző polgári jogi kódex részletes szabályokat tartalmazott mind a kontraktuális, mind a deliktuális felelősségre vonatkozóan. Ezen rendelkezések alkalmazási körét a joggyakorlat folyamatosan tágította, értelmezésük és alkalmazásuk során számos olyan bírói döntés, jogi iránymutatás született, amely lehetővé tette akár a gyakorlati, a mindennapi életben felmerülő jogvitákat, akár a rendhagyó, elméletibb megközelítést igénylő jogkérdések megfelelő rendezését. Figyelemmel arra, hogy dolgozatom tárgya a hatályos jogszabályok és bírósági gyakorlat ismertetése, ezért erre való tekintettel és a dolgozat behatárolt terjedelmére való figyelemmel csak a legfontosabb ismérveit kívánom ismertetni a korábbi törvénykönyv bírósági kárfelelősségre vonatkozó rendelkezéseit és bírósági gyakorlatát.

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény II. Címe tartalmazta a felelősséget a szerződésen kívül okozott károkért és a jogalap nélküli gazdagodásért, ezen belül a XXIX. Fejezet a kártérítés általános szabályait, míg a XXX. Fejezet a felelősség egyes eseteit rögzítette. A törvénykönyv 348. § (1) bekezdése az alkalmazott kárfelelősségére vonatkozó szabályokat tartalmazta, a 349. § (1) bekezdése az államigazgatási jogkörben okozott károkért való felelősség szabályait, míg a (3) bekezdés a bírósági és ügyészségi jogkörben okozott kárért való felelősségre vonatkozó utaló szabályt rögzítette. A bírák kárfelelősségére vonatkozó (3) bekezdésben rögzített szabály az alkalmazott károkozásáért fennálló felelősségi szabályaira utal.

¹⁸ www.1000év (letöltés ideje: 2026. 01. 23.).

A régi Ptk. a bírák személyes felelősségre vonását nem tette lehetővé az általuk okozott károkért.¹⁹ A bírák szolgálati jogviszonyának fennállása alatt, az eljárásuk során okozott károkért a Ptk. minden esetben a munkáltatónak minősülő és polgári jogi jogképességgel rendelkező szervezet jelölte meg a felelősség alanyaként. Erre való figyelemmel nem érvényesíthető a kártérítési igény közvetlenül sem az állammal szemben, sem a közvetlen károkozó alkalmazottal szemben. A bírók és bírósági alkalmazottak által okozott károk esetében a helyi és munkaügyi bíróság nem rendelkezik jogi személyiséggel, munkáltatónak sem minősülnek, így ők nem voltak perelhetőek, azonban kiemelt érdemmel, hogy a közjegyzők és önálló bírósági végrehajtók már saját személyükben voltak felelősségre vonhatóak. További fontos szabály volt, hogy a kártérítési per megindításának az előfeltétele volt a rendes jogorvoslati jog kimerítése.²⁰ A kártérítési perekben a bíróságnak a felróhatóság kérdését mindig a Ptk. 339. § (1) bekezdésével összhangban kellett megvizsgálnia és megállapítania. Erre való tekintettel nem volt felróható a károkozás, ha az alkalmazott úgy járt el, ahogy adott helyzetben elvárható volt. Erre való figyelemmel pusztán az a tény, hogy az alkalmazottak vagy jogalkalmazók egy jogszabályt helytelenül vagy tévesen alkalmaztak, önmagában nem volt elég a kártérítési igény megállapításához. A kártérítés megállapításához szükség volt egy olyan többlet tényállási elemre, amely a jogszabályok téves értelmezésén vagy alkalmazásán túl a gondosság követelményének a sérelmét is megvalósította. Mindezekre tekintettel kialakult egy olyan, máig töretlen bírósági gyakorlat, amely a jogalkalmazó szerv felelősségét csak kirívóan súlyos jogalkalmazási és jogértelmezési tévedés esetében állapítja meg. Kimentésre okot adó és a felróhatóság körén kívül eső körülményként jelölte meg több bírósági döntés azt az okot, ha az ügyben megállapított tényállás az alkalmazandó jogszabályok többféle értelmezését veti fel. Azonban ha a jogalkalmazó szerv a jogszabály egyértelmű, több értelmezés lehetőségét kizáró rendelkezést hagy figyelmen kívül, az már nem szolgálhat kimentési okként a tévedés alól. Általában szintén nem lehetett megállapítani az eljáró bíró felelősségét, ha a jogszabály által engedélyezett mérlegelési jogkörben hozta meg a határozatát.

A régi Ptk. által kialakított joggyakorlat szerint az exculpációs bizonyítás keretén belül a károkozó hatóságra hárult annak bizonyítása, hogy a károkozó magatartása körében úgy járt el, ahogy az elvárható volt, és magatartása jogszabályi vagy gondossági mércét nem sért. A felróhatóság hiánya miatti mentesülésre csak akkor kerülhetett sor, ha azt eredményesen bizonyították. A károsultnak kellett bizonyítani az eljáró bíró jogellenes magatartását, a kárt, és a kettő közötti okozati összefüggést.

A kialakított bírói gyakorlat szerint a jogerős bírósági ítélet tartama még nyilvánvaló és kirívó jogértelmezési és jogalkalmazási hiba esetében sem alapozta meg a bíróság kártérítési felelősségét. Ennek oka abban jelölhető meg, hogy a kártérítési perben eljáró bíróság nem bírálhatja felül a más ügyben hozott és kifogásolt ítéletet, így azt sem állapíthatja meg, hogy az téves-e vagy sem. A jogerős bírósági döntés mindenkire, tehát az ügyben érintett magánszemélyekre, állami szervekre, így a kártérítési kérelmet elbíráló bíróságra is kötelező. Ezt a gyakorlatot több oldalról támadták, mert az

¹⁹ Csécsy et al., 2010, 260.

²⁰ Csécsy et al., 2010, 263.

esetleges téves bírói döntés ellenére is a kártérítési keresetek elutasításához vezetett, és ezáltal a bíróságok sérthetlensége felé hatott.

3. Befejezés

A károkozásért való deliktuális felelősségtől a magánjogi jellegű általános kárfelelősségi alakzat kialakulásáig és elismeréséig rendkívül hosszú időnek kellett eltelnie. A deliktuális kártérítés gyökerei az ókori római jogig nyúlnak vissza, a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség kezdetleges szabályai már ekkor megfogalmazásra kerültek. Azonban a római jog rendkívül terjedelmes joganyaga a középkor viharos évszázadaiban feledésbe merültek, alkalmazásuk visszaszorult és leegyszerűsödött, azonban nem veszett el teljesen. A római jog továbbélését a glosszátorok és kommentátorok munkája biztosította, akik tanításukkal és jogértelmező tevékenységükkel hozzájárultak a római jog életben tartásához. A jogtudomány újjáéledése, ezen belül a kártérítési jog alaptételeinek és fogalmi elemeinek az újragondolása és megfogalmazása a modern kori természet jogi gondolkodók elméleti munkásságának köszönhető. Ezen jogtudósok, majd a XIX. századi jogelméleti iskolák képviselői voltak azok, akik a kontraktuális és deliktuális kárfelelősség különválasztásával, majd a megváltozott gazdasági és társadalmi elvárásoknak megfelelő felelősségi alakzatok kimunkálásával megreformálták a kártérítési jog szabályrendszerét. A magyar jogrend, ezen belül a kártérítési jog fejlődése a nemzetközi jogrendhez azonos módon zajlott le, a magyar jogtudósok az általuk kidolgozott tézisekkel szintén hozzájárultak a kártérítési jog fejlődéséhez.

Mind a közhivatalnokok, mind a bírák által az eljárásuk során okozott károkért való felelősségre vonás ismeretlen fogalom volt Európa államainak jogrendjében. Ugyan az ókori Róma császárkori jogrendje ismerte és alkalmazta a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősségre vonás intézményét, azonban ezen felelősségre vonási alakzat szintén a feledés homályába merült a későbbi évszázadokban. A középkorra jellemző, hogy a király nevében ítélkező bírák sérthetetlenek voltak, téves, sok esetben méltánytalan és tisztességtelen jogalkalmazásuk miatt felelősségre vonásukra nem volt lehetőség. A bírói hatalom egyetlen korlátjának a királyi tisztviselők ellenőrző eljárásai bizonyultak, azonban ezek sem bírtak minden esetben kellő visszatartó erővel. A bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség elvének kimondására legelőször a XIX. századi polgári törvénykönyvekben, Magyarországon az 1871. évi VIII. törvénycikkben került sor. Azonban az alapvető emberi jogok, majd azon belül a polgári és politikai jogok XX. századi nemzetközi egyezményeiben való egyértelmű rögzítésével teret hódított a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség elve.

Mint láthattuk, a bírósági jogkörben okozott károkért való felelősség szabályai az elmúlt évszázadokban módosultak, egymást váltották a személyi és szervezeti felelősségre vonás alakzatai, majd érték el a XX. században ismert formáját, a károkozásért való szervezeti felelősségvállalást. Azonban megállapíthatjuk, hogy a bírósági

eljárásban bekövetkezett károkozásért a bíróság helytállási kötelezettsége más közhatalmat gyakorló állami szervezettel együtt kialakult, a bíróság sérthetlenségének elve megszűnt.

Irodalomjegyzék

- Földi, A. és Hamza, G. (1996) *A római jog története és intézményei*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Gönczi, K., Horváth, P., Révész, T., Stipta, I. és Zlinszky, J. (1997) *Egyetemes jogtörténet*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kisteleki, K., Lővétei, I., Nagyné Szegvári, K., Rácz, L., Schwaitzer, G., Tóth, Á. (1998) *Egyetemes állam- és jogtörténet. Ókor – feudális kor*. Budapest: HVG-Orac Kiadó.
- Balázs, T. (1992) 'A felelősség intézménye a pandektisztikában', *Jogtörténeti Szemle*, 1992/5, 55–65.
- Mezey, B. (2004) *Magyar jogtörténet*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Zoványi, N. (2012) 'A felelősség intézményének alakulása a kezdetektől a XX. század végéig', *Debreceni Jogi Műhely*, 9/3, 69–85.
- Csécsey, A., Fézer, T., Havasi, P., Varga, N. és Tóth, E. T. (2010): *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest: Complex Kiadó.